

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НА ПАТЕНТ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

FEATURES OF THE SUBJECTIVE CIVIL RIGHTS ON DESIGN PATENT

Давид Л.Л.,
здобувач

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

У статті розглядаються питання щодо виникнення суб'єктивних прав на патент на промисловий зразок. Виділено суб'єкти патентування; розглянуто умови виникнення суб'єктивних цивільних прав на патент на промисловий зразок. Надано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: суб'єктивне цивільне право, патент, промисловий зразок, здійснення, охорона, захист.

В статье рассматриваются вопросы относительно возникновения субъективных прав на патент на промышленный образец. Выделены субъекты патентования; рассмотрены условия возникновения субъективных гражданских прав на патент на промышленный образец. Указаны предложения по усовершенствованию действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: субъективное гражданское право, патент, промышленный образец, осуществление, охрана, защита.

In article questions about the origin of subjective rights to a patent for an industrial design. The selected subjects of patenting; the conditions of appearance of subjective civil rights to a patent for an industrial design. Specify the proposals for improvement of the current legislation of Ukraine.

Key words: subjective civil right, patent, industrial design, implementation, protection, defense.

Постановка проблеми. Патентування винаходів є фактором, що надає суттєві конкурентні переваги суб'єктам винахідницької діяльності, а кількість поданих заявок і зареєстрованих патентів є важливим показником результативності такої діяльності. Попит на патентний захист винаходів у світі щороку збільшується, залучаючи дедалі більше фінансових та людських ресурсів до сфери захисту прав інтелектуальної власності, паралельно зростає обсяг міжнародного трансферу технологій за допомогою патентів.

З огляду на це, все більшої актуальності набувають питання щодо виникнення, захисту й охорони суб'єктивних цивільних прав на патент на промисловий зразок, визначення системи юридичних фактів, які є підставами для виникнення зазначених суб'єктивних цивільних прав.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей виникнення суб'єктивних цивільних прав на патент на промисловий зразок в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суб'єктивних цивільних прав взагалі і на патент на промисловий зразок зокрема досліджувалася в наукових роботах С.С. Алексєєва, В.І. Ємельянова, С.Г. Зайцевої, В.В. Меркулова, В.М. Пашина, П.Н. Сергейко, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Суховерхого, Ю.К. Толстого, Є.О. Суханова, В.С. Устінова, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні одне з вагомих місць у правовій науковій літературі посідає питання визначення умов виникнення суб'єктивних цивільних прав, а в контексті нашого дослідження – і юридичних фактів як підстав виникнення суб'єктивних цивільних прав на патент на промисловий зразок в Україні.

Насамперед, розглядаючи теоретичну складову зазначеної проблеми, вкажемо на те, що серед основних питань, які дискутуються науковцями, є визначення взагалі поняття суб'єктивного цивільного права, його змісту, структури, місця в системі цивільного права, питання меж здійснення, охорони й захисту.

В юридичній літературі можна зустріти різні тлумачення суб'єктивного цивільного права. Однак серед більшості вітчизняних цивілістів побутує визначення суб'єктивного цивільного права як «міри можливої поведінки» [1; 2].

Поняття суб'єктивного цивільного права вперше було сформульовано С.М. Братусем, який зазначав, що суб'єктивним цивільним правом є визнана й забезпечена законом міра можливої поведінки особи [3]. Н.Г. Александров запропонував доповнити визначення С.М. Братуся вказівкою не лише на міру, але й на вид можливої поведінки, виходячи з того, що категорія «міра» характеризує суб'єктивне право лише з кількісної сторони [4, с. 110]. На підтвердження цього М.І. Магузов зазначав, що суб'єктивне цивільне право, з точки зору юридичної науки, є не лише можливістю суб'єкта діяти, а діяти у відповідних межах (міра поведінки) та відповідним чином (вид поведінки) [5, с. 94].

Зауважимо, що суб'єктивне цивільне право має свою власну структуру, до якої входить сукупність юридичних можливостей, що надаються правовою нормою конкретному суб'єкту. З огляду на це, суб'єктивне право розглядається як сукупність різнозначних можливостей, а не лише як сукупність правомочностей.

Наголосимо, що в юридичній літературі сукупність правомочностей, які входять до суб'єктивного цивільного права, а також їх структура зветься «зміс-

том суб'єктивного цивільного права» [6, с. 64-70]. Отже, структурою суб'єктивного цивільного права вважається певна кількість правомочностей, що його складають, а змістом є самі правомочності.

Структура абсолютних і відносних суб'єктивних цивільних прав, як зазначає А.В. Власова, складається принаймні з двох правомочностей: можливості обирати власну поведінку та можливості вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи [7], деякі автори виділяють ще й третю правомочність – правомочність захисту свого права за допомогою засобів державного примусу [8, с. 82]. Цю правомочність розуміють як можливість правоволодільця вимагати примусового здійснення свого права попри волю зобов'язаної особи.

Початок виникнення суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності за видами інтелектуальної діяльності не збігається. Істотна різниця у цьому є між авторським правом і правом промислової власності. Авторське суб'єктивне право виникає на твори науки, літератури й мистецтва з моменту надання цьому твору об'єктивної форми. Згідно зі ст. 451 Цивільного Кодексу України, суб'єктивні суміжні права виникають у такі строки: суб'єктивне право виконавців – із моменту виконання твору; суб'єктивне право виробників фонограм – із моменту першої фіксації; суб'єктивні права організацій мовлення – з моменту першої передачі в ефірі [9].

Дійсне на сьогодні законодавство України щодо об'єктів промислової власності по-різному трактує момент початку виникнення суб'єктивних прав. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у п. 1 ст. 28 [10] проголошує, що права, які постають із патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу. Таку саму норму містить і Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [11].

Слід зробити акцент на деякій неузгодженості виникнення суб'єктивних прав на вищевказані об'єкти промислової власності.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначає, що право власності на винахід і корисну модель виникає від дати подання заявки до Укрпатенту, оскільки це право засвідчується патентом. Патенти на винахід і на промисловий зразок також набувають чинності з моменту подання заявки до Укрпатенту [10].

Таким чином, дія патенту і визначене ним суб'єктивне право власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок виникають від дати подання заявки. Особливістю виникнення особистих немайнових та майнових прав на ті ж об'єкти промислової власності, які зазначені в патенті, виникають від дати публікації інформації щодо видачі патенту. Виходячи з цього, виникає питання щодо моменту виникнення особистих немайнових прав.

Чинне законодавство України визначає систему юридичних дій, з виконанням яких виникають суб'єктивні права на об'єкти промислової власності. Слід вказати на те, що без умов виконання цих дій зазначені права не виникнуть.

До цієї системи юридичних дій відносять наступне:

- подання заявки на пропозицію, яку заявник має

намір через відповідний державний орган визнати тим чи іншим об'єктом інтелектуальної власності;

- здійснення необхідних експертиз заявок на видачу охоронного документа на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності;

- у разі позитивних результатів проведених експертиз – здійснення державної реєстрації заявленого й атестованого об'єкта промислової власності;

- видача відповідного охоронного документа, що засвідчує виникнення суб'єктивних прав на об'єкт промислової власності [10; 11].

Зауважимо, що чинний Цивільний кодекс України не дає чіткого визначення моменту виникнення суб'єктивних прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності взагалі і промислової власності зокрема. Цивільний кодекс України [9] у ч. 2 ст. 425 встановлює, що майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, установлених цим кодексом, іншим законом чи договором. Отже, початок перебігу цих строків визначається щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності.

Цивільний кодекс України щодо об'єктів промислової власності дає визначення часу виникнення права інтелектуальної власності з огляду на те, до якої групи прав (виключні або не виключні) вони відносяться.

У розділі III Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначено перелік осіб, які мають право на одержання патенту. Ними можуть бути:

- автор;

- роботодавець, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше;

- правонаступник автора або роботодавця;

- спадкоємці патентовласників.

Відповідно до п. 1 ст. 11 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [11] та згідно з «Правилами складання та подання заявки на промисловий зразок», затвердженими Наказом Міністерства освіти та науки України від 18.02.2002 р. № 110 [12], особа, яка бажає одержати патент і має на це право (заявник), подає заявку на його видачу до Державного підприємства «Український інститут промислової власності» (Укрпатент), який приймає і здійснює розгляд та проведення експертизи заявок. Заявку подають безпосередньо до Укрпатенту або надсилають на його адресу. За наявності кількох заявників один із них може бути призначений іншими заявниками як спільна довірена особа (спільний представник).

За дорученням заявника заявку може подати представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений), зареєстрований відповідно до «Положення про представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1994 р. № 545 [13], або інша довірена особа.

Заявка, в якій заявником зазначена іноземна особа або особа, що проживає чи має постійне місцез-

находження поза межами України, подається через представника у справах інтелектуальної власності, якщо інше не встановлено чинним міжнародним договором України [12].

Так, згідно з угодами про співробітництво у сфері охорони промислової власності між Урядом України та Урядами Російської Федерації і Республіки Білорусь, громадяни та юридичні особи, які проживають чи мають постійне місце проживання в цих державах, мають право подавати заявки безпосередньо до Укрпатенту [14].

Первинним суб'єктом є винахідник та автор промислового зразка, тобто фізичні особи, творчою працею яких створено об'єкт інтелектуальної власності. Саме вони, за загальним правилом, мають право на одержання патенту, якщо інше не встановлено законодавством [15].

Автором будь-якого результату творчої праці може бути громадянин України, громадянин будь-якої іншої держави або особа без громадянства, тобто це завжди буде фізична особа. Юридичні особи ні за яких умов не набувають права авторства й можуть бути лише власниками прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Законодавством України встановлено, що громадяни можуть бути авторами винаходу, корисної моделі чи промислового зразка незалежно від віку.

Резюмуючи аналіз норм чинного законодавства України, доходимо висновків щодо того, що визначення суб'єктів права на винахід, корисну модель чи промисловий зразок торкається не лише автора винаходу, а й його правонаступників. Ними можуть бути фізичні чи юридичні особи, які отримали від автора суб'єктивне майнове право на результати творчої праці, – спадкоємці або інші особи.

Суб'єктами названих прав також можуть бути фізичні чи юридичні особи, які отримали це суб'єктивне право автора за договором чи заповітом. У нормативно зазначених випадках статус суб'єкта авторських прав може отримати й держава.

Отже, право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, строк охорони на які минув, переходить до держави, яка і здійснює право власності на такі об'єкти. Акцентуємо увагу на тому, що особисті немайнові права залишаються за автором.

Якщо винахід, корисна модель чи промисловий зразок створюються не одним автором, а спільно кількома творцями, то в такому випадку виникають відносини співавторства, які мають творчий характер.

Цивільно-правова теорія визнає два види співавторства: 1) коли неможливо виділити працю кожного співавтора – нероздільне співавторство; 2) коли складові частки чітко визначені й відомо, хто зі співавторів створив ту чи іншу частину – роздільне співавторство [16, с. 5-11].

Законодавство про промислову власність вказує на те, що відносини між співавторами повинні визначатися угодою між ними. Зміну кількісного складу співавторів може здійснювати лише Державна служба інтелектуальної власності України. Підставою для цього є подана співавторами заява.

Державна служба інтелектуальної власності України під час видачі документів, що підтверджують право винахідника на промисловий зразок, керується принципом першого заявника. Суть цього принципу в тому, що держава не з'ясовує, яка особа дійсно першою досягла певного нового результату в тій чи іншій сфері пізнання. Встановлюються й охороняються права тієї особи, яка першою у встановленому порядку повідомила про свої досягнення, що раніше не були відомі суспільству.

Тобто у випадку, коли декілька осіб, незалежно одна від одної, створили об'єкт, який може бути визнано винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, суб'єктивні права на одержання охоронного документа належать тій особі, яка першою за датою подала заявку до Державної служби інтелектуальної власності України.

У разі створення об'єкта інтелектуальної власності працівником, якого було найнято за трудовим договором, доволі часто виникає питання розподілу прав між працівником та його роботодавцем. Зазначена проблема не завжди вирішується однозначно.

Згідно зі ст. 429 Цивільного кодексу України особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить працівникові і роботодавцеві (юридичній або фізичній особі, на яку винахідник чи автор промислового зразка працює) спільно, якщо інше не встановлено договором [9].

Визначаючи частки у спільному праві, необхідно враховувати такі чинники: внесок сторін у створення цього об'єкта, обсяг матеріальних витрат роботодавця, творчий внесок творця, передбачуваний дохід від використання даного об'єкта тощо [17].

Усунути можливі протиріччя із зазначеної проблеми сторони можуть, передбачивши відповідний процес розподілу прав на результат творчої діяльності (промисловий зразок) у трудовому договорі, який би задовольняв інтереси всіх сторін.

Висновки. Підсумовуючи наведене, зазначимо, що суб'єктивне цивільне право на патент на промисловий зразок має свою власну структуру, до якої входить сукупність юридичних можливостей, що надаються правовою нормою конкретному суб'єкту. З огляду на це, суб'єктивне право розглядається як сукупність рівнозначних можливостей, а не лише як сукупність певних правомочностей.

На підставі проведеного аналізу чинного законодавства України вважаємо за необхідне передбачити в Цивільному кодексі України перелік умов і момент виникнення суб'єктивних прав на патент на промисловий зразок; внести зміни до Цивільного кодексу України та Кодексу законів про працю України щодо обов'язкового зазначення (окремим пунктом) у трудовому договорі (контракті) питання щодо розподілу суб'єктивних цивільних прав на творчий винахід робітника, що в подальшому усуне протиріччя між сторонами трудового договору (контракту).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1981. – Т. 1. – 360 с.
2. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – 367 с.
3. Братусь С.Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав / С.Н. Братусь // Советское государство и право. – 1949. – № 8. – С. 30–37.
4. Александров Н.Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н.Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1955. – 271 с.
5. Матузов Н.И. Субъективное право как мера свободы и форма осуществления правовых норм / Н.И. Матузов // Юридические гарантии правильного применения советских правовых норм и укрепление социалистической законности : тезисы докл. и науч. сообщений всесоюзной конф. (Киев, 28-30 октября 1970 г.). – К. : Наукова думка, 1970. – С. 92–95.
6. Агудов В.В. Соотношение категорий «форма» и «структура» / В.В. Агудов // Философские науки. – 1970. – № 1. – С. 64–70.
7. Власова А.В. Структура субъективного гражданского права / А.В. Власова. – Ярославль, 1998. – 115 с.
8. Цивільне право України : підручник / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт [та ін.] / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 736 с.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
10. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
11. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
12. Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти та науки України від 18.02.2002 р. № 110 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 531.
13. Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1994 р. № 545 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/545-94-%D0%BF>.
14. Кравец Л. Формы охраны промышленных образцов за рубежом / Л. Кравец. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2000. – 45 с.
15. Чехун В.О. Патентування винаходів в Україні та світі: тенденції та особливості / В.О. Чехун, О.В. Кот, О.С. Вашуленко // Проблеми науки. – 2012. – № 3. – С. 12–19.
16. Корчагин А. Патентное право и его связь с авторским правом / А. Корчагин, Б. Бейнфест, Л. Подшибихин // Авторское право и смежные права. – 2000. – № 2. – С. 5–11.
17. Дахно І. Право інтелектуальної власності : навч. посібник / І. Дахно. – К. : Либідь, 2002. – 200 с.

УДК 347.91

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАХИСТІ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ**

**FEATURES OF PROOF IN CASES ARISING IN THE PROTECTION OF HONOR,
DIGNITY AND BUSINESS REPUTATION**

Лежух Т.І.,

*ад'юнкт кафедри цивільного процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу питань, пов'язаних з доказуванням при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації судом. Метою даної статті є визначення сутності судового доказування, що має місце в процесі розгляду такої категорії справ. Крім того, стаття містить дослідження специфічних особливостей отримання та використання доказів в таких справах.

Ключові слова: честь, гідність, ділова репутація, докази, доказування.

Статья посвящена анализу вопросов, связанных с доказыванием при рассмотрении дел о защите чести, достоинства и деловой репутации судом. Целью данной статьи является определение сущности судебного доказывания, имеющего место в процессе рассмотрения такой категории дел. Кроме того, статья содержит исследование специфических особенностей получения и использования доказательств в таких делах.

Ключевые слова: честь, достоинство, деловая репутация, доказательства, доказывание.

This article analyzes issues related to evidence in cases of honor, dignity and business reputation of the court. The purpose of this paper is to determine the nature of legal proof that there is a pending this category of cases. In addition, the article describes the study of specific features of the receipt and use of evidence in such cases.

Key words: honor, dignity, business reputation, evidence, proof.

Постановка проблеми. Актуальність проведеного дослідження визначається умовами сьогодення та характеризується рядом причин:

- по-перше, в Україні активно розвивається інститут громадського суспільства та підвищується рівень правової культури населення;

- по-друге, після здобуття Україною незалежності громадяни нашої держави отримали можливість вивчати та впроваджувати досвід громадян інших держав, зокрема і у правозастосовній сфері. Саме на підставі зарубіжного досвіду українці навчилися користуватись правом на захист своєї честі, гідності та ділової репутації.